

Vármuzeum.

Irta Elek Artúr.

Nem szükséges messzire visszalapoznunk Buda történetében, hogy megítélhessük, mekkora pusztítást mivelt a legujabb kor Budai várának építészeti díszében. Még harminczhét évvel ezelőtt — 1877-ben — hetvennégy olyan házat számlált meg Budán a derék Arányi Lajos, a mely nézete szerint a mohácsi vész előtt épült, tehát középkori eredetű. Hány maradt belőlük reánk? Talán a felük sem, talán csak a harmadrészük. Hiszen ha lassubb tempóval is, mint a régi Pestéit, a Várhegy régi épületeit is egyre bontogatják.

A hegytető néhány páros irányu utcájában huzódik meg az, a mi a középkor Budavását képviseli ma. Pusztára rájuknézéssel mind-egyre nehezebb lesz megállapítani csak megközelítően is, a korukat, mert alaposan megváltoztak annyi százév alatt. Nemcsak a külső képük lett mássá, hanem belsejük is nagyon megviselődött. Nálunk az egymás tetejébe hágó korok nem úgy bántak el egymás épületeivel, mint külföldön, a hol a későbbi korok — egyáltalán nem kegyeletből, hanem czélszerűség és gyakorlatiasság kedvéért — meghagyták az előbbi korok épületein mind-azt, a minek hasznát vehették: nem bontották szét ablakait, ha tulságosan tágasok voltak, hanem inkább szűkebbre falazták nyílásukat; s a szellős tornácok, az oszlopos folyosók, a loggiák közeit fallal töltötték ki, ha meg akarták nagyobbítani az épület belső terejét. Nálunk a csucsives kor, ha csak tehette, földig lebontotta azt, a mit a románok épített s a romokon kezdte fölfelé rakni

a maga templomait. De legalaposabban a barokkor bánt el mindazzal, a mi már előtte is lenni merészkedett.

Budavára is jobbára ennek a kornak köszöni mai képét. Igaz, hogy akkor élte a Vár második virágkorát. A török-korszak pusztításai után akkor kezdődött meg rajta az építkezés, akkor született meg újra a királyi palota és a királyi példa nyomán a főuri paloták. A Várnak körülbelül minden baroképületéről elmondhatni, hogy egy-egy középkori épület volt az ára. És bár nem lehetetlen, sőt inkább valószínű, hogy alapfalaik közül nem egy az Árpádok korában épült, a középkori Buda maradványait még is hiába keressük a palotákban: azokat inkább a kicsiny, alacsony, keskeny és szegényes polgári házak őrzik.

De persze belül kell kerülnie rajtok, hogy felfedezze régiségük nyomait az ember. Kívül azt alig árulja el valami: sem az ablaknyílások, sem a tető alakja, sem a homlokfal díszítése. Díszítés azokon a nyomorúságos házakon vagy egyáltalán nincsen, vagy ha van, jóval későbbi korok rakták fel rájuk (a kései barok, az empire). Igen valószínű, hogy félig romállapotukból építették fel őket a Várnak egy-egy ostroma után úgy, hogy utcára néző részeikben talán egy téglá sem akad már, a mely kétszáz évesnél idősebb volna. Beszédesebb az épületek belseje. A ki meg nem retten a szegénység szagától, a mi e házak kapualjában fogadja a kényes orru emberfiát, az már a kapu küszöbén túl megpillanthatja a középkor építészeti nyomait: csucsives hajlássú vakablakokat, ugyanolyan alaku befalazott bolthajtásokat és nyaktörően meredek szűk, sötét lépcsőket. Közép-

kori eredetűnek mindezek a házakon talán csak a földszintjük tekinthető, meg a pinczékük: azt ágyugolyó, tűzvész és csákány megkimélte. A mi hegyükbe került, az nagyobbára ujabbkori. Kivételszámba talán csak az Országház-utcának az az egy háza megy, mely a pénzügyminisztérium új palotájának szomszédságában áll s a mely ötszáz évvel ezelőtt is nagyjából olyan ábrázatu lehetett, mint ma. Azt a kis házat mindenki észrevette, a ki a multba néző szemmel szokott régi emlékek között sétálgatni. Csucsiveskori rajta az első emeletnek zárt erkély módjára kiugró fala s a falnak gótikus csipkészetű alja, melylyel a földszinti fal kis konzolaiiba belefogózik.

Ez az egy ház némi fogalmat ad arról, milyenek lehettek négy-ötszáz évvel ezelőtt a mai Országház-, Fortuna-, Uri-, Verbőczy-utca, a Bécsi (hajdan Szombati) kapu környékének, azután a Disz-ternek házsorai. Az Országház-utczai kis egyemeletes ház mai külseje is meglehetősen híven mutatja a csucsiveskori házak szerkezetét: a homlokfalnak zömök, ellenállás kifejtésére való tömegelosztását, az egymástól nagy axistávolságra sorakozó kicsiny ablaknyílásokat, melyek symmetriával nem törődve, törik át a falat. A kapunyílás alakja persze ma egészen más, mint eredetileg volt, s valószínű, hogy az ablaknyílásoknak is más volt az alakja, a tető pedig mindenestre.

Az ember, a hogy ezt az egy házat emlékeztetébe zárva végigjárja a Vár régi utcáit, melyeknek sok házán emléktábla jelzi (1860 óta), hogy ott ennek, vagy annak a főurunknak palotája állott háromszáz, négyszáz évvel ezelőtt, — barátoklastrom és apácázárda, itt-

Lapunk mai száma 28 oldal

1914. 11. 17.
Megáll. mikor jelent meg!
Léle
U. 6. 18.

ött templom — és a hogy be-betekint a kapuk alá, a régi udvarokba, melyeknek falaiban a hajdani épület maradványai látszanak néhol, el-elfogja a régi Budavár után való vágyódás. Mi lenne, ha egy művészi érzésű kor tudományosan is fölkészült művészei nekiesnének a régi utcáknak és elhordanák belőlük mindazt, a mit idegen korok raktak tetejükbe, hogy abból a mije a réginek megmaradt, s azzal, a mit hozzá tudtak tanulni és hozzá tudnak képzelni, hittel és bizakodással megépítsék a régi Buda képét? Lehetelenség volna?

Legalább is meg kellene kísérelni. Mikor Schulek Frigyes évtizedekkel ezelőtt belefogott a Nagyboldogasszony templomának ujjaépítésébe, a mai Mátyás-templom hombár-szerű házak közé volt ékelve és idegen toldalékokkal körülragasztva. A tornya ugyan állott, de csonkán és minden díszétől megfosztottan. A templomot ugyszólva egész újra el kellett képzelnie a művésznek, s abból a kevésből, a mije megvolt, kifejlesztenie azzá, a mi valamikor lehetett. Bizonyos, hogy az ilyenféle rekonstruálási kísérletek veszedelmesek, mert mi sem könnyebb, mint erőszakos és hamis módon helyezkedni el valami régi stílusban. Olyan készütségű és képezetű művész szükséges ahhoz, mint Schulek Frigyes. De megkísérelni a feladatot, elméletileg, mintegy akadémikusan, miért ne lehetne bármikor? Építészeti egyesületeink évről-évre irnak ki akadémikus természetű pályázatokat. Miért ne tehetnék meg örök pályázati tételnek Budavára régi képeinek rekonstruálását? Az ilyen pályázatok addig is az érdeklődés körében tartanak a kérdést, míg a megvalósulás ideje elérkezik. S ha megvan az állandó érdeklődés és meggyökeresedett az emberekben az a fölfogás, hogy a régi Budavárát föl kell támasztani a

mai Budavarából, akkor talán a rombolás dühe is megállapodik és talán hatósági tilalom állj majd a bontás és újraépítkezés útját.

Ha az az ideális szövetségés, a mely »Budapest barátai« nevét viseli, legfontosabb feladatára gondol, akkor a régi Pestbuda emlékeinek megóvása az első gondja. És akkor reá vár az is, hogy a Vár régi állapotának helyreállítása érdekében megkezdje a propagandát. Arra az ellenvetésre, hogy a haladásnak nem lehet útját állani, egyszerű a felelet: nem is szükséges útját állani. Mindössze csak az a tennivaló, hogy annak, a mit már a természet is megselekedett Budával, a mikor hegytetőre állította és elszigetelte a sikon nyújtózó várostól, minden vonatkozásban megadassék a szentesítés. Ha Budavárát hegyi volta a forgalomtól elszigetelte, meg kell hagyni abban az állapotában. Ha eddig nem tudtak utcáiban a rajta épült hivatalok emberei családostól elhelyezkedni, nem lesz baj, ha ezután sem tudnak. *Ne építsenek Budavárában új épületeket, különösen ne bérházakat!* Meg kell akadályozni minden áron, hogy a spekuláció megvesse lábát a Várban. Ha más mód nincs rá, kisajátítással. A város, vagy az állam vásárolja meg a Vártető minden régi házát, és ha jónak látja, helyezze el bennök hivatalait, de magukhoz az épületekhez hozzá ne nyuljon. Budavárát mindenképpen konzerválni kell a jövő számára, hogy ha az újraépítés munkája elkezdődik, legyen majd akkor mihez alkalmazkodni és mit újraépíteni.

Mert a közel, de inkább a távol jövő bizonyára fölismeri majd mi a rendeltetése a hajdani Budavárának az olyan töméntelen modern város közepén, mint Budapest. Nem több és nem kevesebb, mint hogy a multat képviselje benne eredeti mivoltának egész emlék-

és hangulatörző erejével. A Várhegy ne künk, pestieknek, körülbelül az, a mi a bretagneiaknak a tenger vizében tükröződő Mont Saint-Michel: a középkori élet és művészet szigete a jelenben. Emlékeknek gyűjteménye és egyben foglalata is. Múzeum, a melynek épülete csak oly muzeumi tárgy, mint gyűjteményeinek anyaga.

Budavára lesz a jövő Budapestjének muzeuma. Arra született és egyébként nem is való, mert egyébként csak forgalmi akadály az élet nyüzsgésében; a város életébe beilleszteni ugy, hogy működő részévé legyen, hiába való törekvés volna. Jövője persze még messze van. De hogy közeledik, annak eddig is mutatkoznak a jelei. A főváros, egy régebbi terve szerint, a Szentháromság-teri előjárósági épületet — a régi Budának egy kevésbé régi, de bájos épületét — szemelte ki arra, hogy a Városligetben nyomorgó gyűjteményét véglegesen elhelyezze benne. Ez lesz tehát a muzeumhegy első hivatalos muzeuma. A többi régi ház is megfelelné ennek a czélnek. A Vár barokpalotáinak megmentéséről viszont arisztokratáink gondoskodnak, kik egy idő óta nagy kedvvel vonulnak fel a Várhegyre, annak is gazdátlan régi palotáiba, a melyek amugy is nagyurak számára épültek fönn, a város legmagasabb pontján, a király palotájának szomszédságában. Ha Budavárában csupa nagy barokpalota állna, a Várhegy építészeti konzerválásának kérdése így is megoldódna. De nemcsak palotái vannak a Várnak, hanem azoknál is becsesebb, azoknál is régibb szegény kis házai. Azokra már régen fenik a csákányt. Azért is kell megmenteni őket a jövő számára a jövő múzeumának érdekében.